

JOAN-DANIEL BEZSONOFF
**LES SET VIDES
D'UN GAT RUS**

L'AVENÇ

Vicenç Vil
Un home
que se'n

stranys
rigasait

5^a
edició

Borja Bagunyà

Els angles morts

Quan el seu rival s'emporta la plaça de catedràtic que tant desitjava, en Morella s'adona que necessita una idea per posar-se a escriure i fer avançar la seva carrera estancada. Durant la guàrdia de la Nit de Nadal, la Sesé, la seva dona, una ginecòloga saturnina, viu una experiència per a la qual no estava preparada. I mentrestant, l'Olot, l'ultranebot, fill d'un germà genial i inaguantable, arriba a Barcelona per passar-hi uns mesos.

**«Una excel·lent exhibició de força
literària.» Melcior Comes**

És possible veure una realitat radicalment nova? O és la realitat, més aviat, qui ens mira? Amb una intel·ligència fora del comú i un estil únic, irònic i clarivent, Borja Bagunyà desplega una constel·lació de personatges sacsejats per una descoberta insòlita que s'enfronten a la desfeta d'un món a repel i a una necessitat insubornable de ser escoltats.

IBIC FA

ISBN 978-84-17329-62-9

Proa

RAMON SOLSONA L'HOME DE LA MALIA

PREMI SANT JORDI 2010

Novel·la i plurilingüisme en la literatura catalana contemporània

La barreja de llengües va ser habitual en la literatura catalana fins a la postguerra i els primers anys de la democràcia, quan es va prioritzar la forja d'un llenguatge comú i normalitzat. En les últimes dècades, alguns escriptors han recuperat aquest recurs estilístic, que certifica el caràcter flexible i versàtil de la llengua literària catalana.

Per Jordi Cornellà Detrell

La literatura catalana té una llarga tradició plurilingüe: al segle XIX, per exemple, el teatre popular utilitzava profusament la barreja de llengües per divertir l'audiència. Malgrat el que es podria suposar, però, els dramaturgs no sols mesclaven català i castellà, sinó que, en les comèdies de l'últim terç del segle XIX, no és infreqüent trobar-hi l'italià, el francès, el llatí macarrònic i fins i tot llengües més remotes, com l'anglès i l'alemany (Rosich i Cornellà, 2014). Aquesta tradició, avui gairebé desconeguda, va desaparèixer durant les dues primeres dècades del segle XX com a conseqüència de la normalització cultural i lingüística, que requeria estandarditzar la llengua catalana per tal de crear un camp literari autònom. El multilingüisme com a recurs satíric va reaparèixer a finals de la dictadura franquista, generalment per tractar temes polítics de manera burlesca o criticar l'estat de deixadesa de la llengua. L'àmbit d'aquest recurs estilístic, però, no era la literatura culta, sinó la cançó, el teatre popular i el periodisme humorístic. Durant la postguerra i la democràcia posterior, escriptors i editorials van arribar a un consens que implicava deixar de banda les possibilitats expressives del plurilingüisme per tal de forjar un llenguatge comú que contribuís tant al projecte de resistència cultural com a l'anelhada normalització.

En principi, una literatura que aspiri a ser independent i a tenir prestigi entre el seu públic sembla que no podria permetre's incorporar una altra llengua de manera regular. Certament, cap literatura nacional ha incentivat la barreja lingüística, i precisament per això hi ha excepcions puntuals d'escriptors que s'han servit d'aquest recurs per subvertir les normes establertes. No és estrany, doncs, que la barreja de llengües en la literatura catalana contemporània sigui poc habitual i que, quan es produeix, generi certa ansietat. El 2014 l'editorial d'*Els Marges* «Una literatura en crisi, un país sense cultura?» afirmava, entre altres coses:

No tindrem més lectors si fem novel·les més bones, perquè, des dels paràmetres actuals, ja les fem. No tindrem més lectors si aprofundim en el bilingüisme literari —cada cop més hi ha obres que es complauen a posar-hi personatges

que parlen en castellà— ni en l'hibridisme lingüístic —una tendència que no es pot portar més lluny sense que perilli tot (*Els Marges*, 2004: 12).

Aquesta advertència sembla sobredimensionar la capacitat simbòlica i d'incidència social de la literatura, força afeblida en un context en què els nous mitjans audiovisuals i tecnològics han canviat de manera radical i en molt poc temps les pràctiques culturals de la població.

Ramon Solsona, el novel·lista que des de finals dels anys vuitanta ha fet servir de manera més habitual i efectiva la barreja de llengües —per exemple, a *Figures de calidoscopi* (1989), *DG* (1998), *No tornarem mai més* (1999) i *L'home de la maleta* (2012)—, ha hagut de justificar sovint les seves opcions estilístiques. D'una banda, Solsona ha defensat que els novel·listes tenen dret a usar formes no estàndard segons les necessitats del seu món de ficció. De l'altra, ha rebutjat el pessimisme que domina el discurs públic sobre la llengua: «com que la llengua catalana està tan associada a patiments, frustracions i pessimismes, m'agrada transmetre una certa alegria del llenguatge» (Domínguez, 2004: 3). En resposta a les controvèrsies entorn del declivi de la llengua, Solsona ha adoptat una actitud més relaxada i positiva, afirmant que «la barreja de llengües sempre ha estat una font de diversió» (Solsona, 2015: 160) i emfasitzant que el derrotisme és contraproductiu, ja que «perdem paraules però també en guanyem. El llenguatge és una festa» (Bibolas, 2007: 8).

Un altre escriptor que ha situat el plurilingüisme al centre de la seva obra és Joan-Daniel Beszonoff. Aquest és un dels trets més distintius de l'univers literari de l'autor, que és del tot coherent: ja la seva primera novel·la publicada (*Les rambles de Saigon*, 1996) conté diverses llengües i freqüents comentaris lingüístics. L'èmfasi en la reflexió lingüística és el resultat de les circumstàncies personals de l'autor: la seva família, d'origen rus, es va establir a Catalunya del Nord i ell mateix ha esdevingut testimoni de la progressiva extinció del català i l'occità a França (*Set vides d'un gat rus*, 2019). Ben conscient de la seva alteritat, l'autor intenta explicar «qui és aquest home nascut a Per-

«Cap literatura nacional ha incentivat la barreja lingüística.»

pinyà, d'origen rus, que escriu novel·les en català» (Bezsonoff, 2007: 94). Les seves narracions tendeixen a descriure detalladament el rerefons (socio-lingüístic) dels personatges. En les seves obres, el plurilingüisme impregna cada pàgina i no és infreqüent trobar-hi breus fragments en romanès, vietnamita, italià, occità, francès, alemany, rus, anglès o castellà. Aquesta última llengua, però, és molt poc habitual perquè els personatges de Bez-

sonoff viuen en un domini cultural i lingüístic catalano-francès.

Entre les provatures més recents destaca *La sorra vermella* (2017), de J. N. Santaeulàlia, novel·la sobre la Guerra Civil que conté diversos passatges en castellà i abundants diàlegs en francès i, fins i tot, en anglès. L'acció se situa en part als Pirineus cap a les acaballes del conflicte i, per

«La literatura ha perdut bona part del caràcter vertebrador que tenia.»

tant, el francès hi és molt present. A més, una de les protagonistes, Margaret, treballa al consolat del Regne Unit a Barcelona i a vegades s'expressa en anglès. Aquesta coexistència de llengües serveix per evocar el caos i la provisionalitat del moment. Algunes obres catalanes han emprat el castellà per estigmatitzar els personatges franquistes o falangistes, la policia i la jerarquia eclesiàstica. Si bé Santaaulàlia reproduceix en castellà un llarg informe policial, l'autor evita caure en les generalitzacions fent que alguns combatents que defensen la República també s'expressin en aquesta llengua.

Els estranys (2017), de Raül Garrigasait, presenta pinzellades de castellà i francès als diàlegs, però de manera limitada i amb una voluntat realista que no qüestiona l'hegemonia del català en la narració. La funció mimètica del plurilingüisme literari està ben acceptada com una de les opcions estilístiques del gènere novel·lesc i, per tant, es pot trobar en obres de qualsevol literatura. La diferència és que, en el cas de la literatura catalana, les llengües incloses per raons mimètiques sovint hi tenen un pes més important. És a dir: per bé que no és estrany que una novel·la britànica contingui unes quantes paraules en francès, en castellà o en qualsevol altra llengua per ambientar la trama en els diàlegs, aquests mots tendeixen a pertànyer al vocabulari més bàsic i rarament transmeten informació més enllà d'oferir color local. En les novel·les de Vicenç Pagès i Jordà, en canvi, malgrat que el castellà es troba present en una part mínima del text, la informació que s'hi transmet és bastant més complexa. *La felicitat no és completa* (2003), per exemple, inclou en castellà algunes discussions polítiques entre estudiants a les acaballes del franquisme, i a *Dies de frontera* (2014) la protagonista es relaciona amb un home argentí que s'expressa en el seu idioma.

El cas d'*Un home que se'n va* (2014), de Vicenç Villatoro, és particularment il·lustratiu: el narrador investiga la història del seu avi, que, originari d'Andalusia, es va veure forçat a emigrar a Catalunya als anys cinquanta. Per reconstruir-ne la seva vida, el narrador consulta una quantitat considerable de materials diversos i els reproduceix en la

llengua original: articles de diari, informes policials, bans, notes manuscrites, certificats, sentències judicials, entrevistes, instàncies, cartes... Tots aquests textos s'haurien traduït si fossin en una llengua diferent del castellà, però, com que se suposa que l'audiència és bilingüe, la funció mimètica del plurilingüisme guanya la partida i s'ofereixen en la llengua original.

La literatura ha perdut bona part del caràcter vertebrador que tenia i els debats entorn de la puresa lingüística de la novel·la —per exemple, en el cas de *L'altra* (2014), de Marta Rojals— ens remetent a un passat on els llibres encara tenien la capacitat de salvar els mots. Els castellanismes de l'obra es troben sobretot en els diàlegs on participa un personatge anomenat Cati. Rojals és conscient que els castellanismes constants de Cati poden alienar els lectors i per això la protagonista del text censura la dicció híbrida de la seva amiga, una mena de pidgin no infreqüent a l'àrea metropolitana. Més que denunciar el català, però, la parla de Cati és part de l'intent de representar artísticament la varietat de parles i accents que se senten a Barcelona. Mentre camina pels carrers de la ciutat, la narradora queda envoltada d'una polifonia de veus que no s'identifica amb cap varietat estàndard: «Per les oïdes li passen accents argentins, xilens, del nord —si vos tenés un prospecto... Po' no queda sonora otra, po'... M'està cardant dels nervis...». *L'altra* presenta també anglicismes, francès i castellà macarrònic, castellà en la varietat andalusa i varietats dialectals del català.

Durant els darrers anys, no costa trobar propostes més heterodoxes que ja no limiten el plurilingüisme als diàlegs. Martí Sales, per exemple, incorpora dues narracions llargues en castellà a *Aliment* (2021). La justificació es troba en el tema: una se centra en les relacions entre els poetes cubans José Lezama Lima i Virgilio Piñera, i l'altra transcorre a Mèxic. *Canto jo i la muntanya balla* (2019), d'Irene Solà, presenta un capítol sencer en castellà que descriu les experiències d'una nena republicana que perd la mare i la cama en un bombardeig durant la guerra. La narració està inspirada en les circumstàncies de la família Gracia Bama-la, originària del poble de Montsó (Aragó), i per tant el

«El plurilingüisme literari difícilment esdevindrà la norma en la literatura catalana.»

canvi de llengua es pot interpretar com un homenatge als desplaçats i les víctimes del conflicte. A *Els angles morts* (2021) Borja Bagunyà introdueix el castellà d'una manera bastant més irreverent. El personatge d'Eloy Guzmán és un pompós crític i novel·lista postmodern nascut a Granollers i catalanoparlant que, per raons desconegudes, s'expressa amb accent argentí. La parla de Guzmán serveix per parodiar certs discursos acadèmics i aquells integrants de la intel·lectualitat barcelonina que, per tal de (suposadament) internacionalitzar l'abast de la seva obra, minimitzen els vincles amb la cultura autòctona.

Entre les propostes més juganeres cal destacar la narració «Les 7 diferències», de Víctor García Tur (*Twistansschauung*, 2009), que apareix traduïda al mateix volum amb el títol «Las 7 diferencias». Aquestes diferències afecten els canvis del cognom del protagonista, la citació inicial, el nom d'una sabateria i, sobretot, la mateixa llengua del text. Els contes «Antena» i «Antena1» del mateix recull ofereixen un joc igualment desconcertant: en tots dos casos, una antena de Barcelona emet una radiació tan potent que fa canviar la llengua del text (del català al castellà en el primer cas i en sentit invers en el segon). Una altra mostra original és la novel·la *Alexandra Schneider und ihr Casiotone* (2018), de Joan Miquel Oliver, la protagonista de la qual s'expressa en castellà i alemany. El text ironitza sobre els efectes del turisme a Mallorca, cosa que explica la presència d'una llengua molt poc habitual en les novel·les del Principat.

Per concloure, els exemples de plurilingüisme en la literatura catalana contemporània són més abundants del que es podria trobar en les literatures de l'entorn. Dit això, no hi ha exemples que posin el castellà en igualtat de condicions amb la llengua marc. Ben al contrari, el castellà és part d'una estratègia, sovint irònica i autoreflexiva, que requereix la complicitat del lector, perfectament capaç de distingir entre tots dos codis i entre varietats estàndards i no estàndards. Malgrat tot, és innegable que aquest recurs estilístic té els seus límits, perquè cap camp literari pot tolerar un ús general i indiscriminat d'una altra llengua sense posar en risc el seu prestigi i la seva au-

tonomia. En general, l'acceptació de normes menys rígides certifica la flexibilitat i la versatilitat de la llengua literària catalana. Això no vol dir, però, que el camp literari no estigui governat per regles lingüístiques: si bé alguns escriptors han fet ús del plurilingüisme, la gran majoria d'obres no inclouen altres llengües i continuen usant la varietat estàndard. Tot i que les capacitats aglutinadores i simbòliques de la literatura han disminuït, la novel·la continua tenint prestigi entre importants sectors de la població i, per tant, malgrat algunes veus d'alarma, el plurilingüisme literari difícilment esdevindrà la norma en la literatura catalana. ●

Bibliografia

- Bezsonoff, Joan-Daniel. 2007. *Els taxistes del tsar*. Barcelona: Empúries.
- Bibolas, Noemí. 2007. «Quan escrivim anem amb el fre de mà posat». *Avui Cultura*, 1 de març.
- Domínguez, Lourdes. 2004. «Ramon Solsona: "la realitat és un estímul constant de la imaginació"». *Avui Cultura*, 26 de febrer.
- Els Marges. 2004. «Una literatura en crisi, un país sense cultura?». *Els Marges*, 103.
- Rossich, Albert, i Jordi Cornellà. 2014. *El plurilingüisme en la literatura catalana*. Bellcaire d'Empordà: Vitella.
- Solsona, Ramon. 2015. «El malentès del català popular». Dins: *Canvi d'agulles*, ed. Enric Gomà. Barcelona: RBA.